

# Conclusions

Sessió a càrrec del Dr. Jaume López, relator del cicle de debats

## Deliberació i participació per a l'elaboració d'una constitució

### 1

Deia Thomas Jefferson que “cada generació hauria de renovar la Constitució”. Tot i que aquest *dictum* no s'hagi complert gaire bé mai, amb alguna excepció com el cas suís, on els referèndums d'iniciativa ciutadana per a la reforma constitucional parcial són més o menys habituals, sembla apuntar cap a la bona direcció. Totes les societats haurien de poder mirar-se al mirall cada cert temps i plantejar-se si els valors que van inspirar als seus avantpassats en la definició de la comunitat política i de les seves institucions bàsiques continuen estant vigents, o si cal actualitzar-los o/i ampliar-los. Segurament, els valors innegables del passat cal que s'equilibrin amb els valors de futur i, en definitiva, no siguin més aviat un llast pels ciutadans del present. Per no poques veus, del món jurídic i politològic, però també ciutadà, això darrer és precisament el que està passant en el marc espanyol, amb una Constitució de reforma difícil, que està sent qüestionada des de diversos flancs.

Una reforma constitucional mai és fàcil, però. Sempre és fruit de punts d'equilibri, de negociacions. Cal tenir expectatives raonables que el canvi serà a millor per la immensa majoria. Aquestes millores, que han d'anar acompanyades necessàriament d'una alta legitimitat, avui passen per un enfortiment de l'anomenat “trípode democràtic”: democràcia participativa + democràcia representativa + democràcia directa. Això no és una fórmula teòrica, no és una apel·lació estètica, és la via més segura d'aconseguir intel·ligència col·lectiva, alhora que s'aconsegueix augmentar la legitimitat democràtica del resultat. Això vol dir dissenyar mètodes

---

**“TRÍPODE DEMOCRÀTIC”:  
DEMOCRÀCIA PARTICIPATIVA +  
DEMOCRÀCIA REPRESENTATIVA +  
DEMOCRÀCIA DIRECTA**

---

per superar coses que pràcticament tothom valora com a negatives o perverses, com és el curt terminisme, el parcialisme o els interessos exclusivament particulars, per obtenir una visió de conjunt, una visió integrada, de país, una proposta el màxim de consensuada. Una proposta on el “nosaltres” és alguna cosa més que la suma de les parts.

Per aconseguir-ho la fórmula més segura és haver passat per un procés de deliberació de qualitat com el que es pot obtenir si aquestes tres dimensions de la democràcia s'articulen adequadament. Perquè un bon disseny en la presa de decisions facilita un bon resultat. El que no vol dir, com molt oportunament ja ens assenyalava el professor Serdült en la seva ponència, que això ho produeixi senzillament una ampliació de la participació. La participació en si mateixa no garanteix res. Però una bona metodologia democràtica, que inclogui la participació, sí és la millor garantia d'èxit.

Naturalment, hi haurà gent que estarà en contra d'aquesta intel·ligència col·lectiva que es pot aconseguir a través d'uns processos amb un bon disseny, que contraposen aquesta intel·ligència al seu poder, a l'estatu quo actual. Poders de múltiples naturaleses (econòmic, polític, mediàtic), en definitiva no democràtics, no fonamentats en la simple i trencadora idea de que tots els ciutadans comptem igual a l'hora de definir en quin país volem viure. Per això totes les grans dificultats que, generalment, podem associar a una reforma profunda d'un marc constitucional, només se superen quan hi ha una finestra d'oportunitats, un *momentum* (una inèrcia) de canvi, una acumulació de forces polítiques, socials i de relat (de marc d'opinió) que ho permetin.

A Catalunya estem immersos en un procés sobiranista que s'ha convertit en independentista (no ho era al principi). És a dir, un procés que, en definitiva, busca la restauració de la dignitat i l'emancipació col·lectives, si per dignitat entenem el reconeixement del col·lectiu i les persones, i per emancipació el respecte per la seva voluntat. Aquests dos objectius foren motors de la reforma estatutària, i la constatació per àmplies capes socials que això no és possible en l'actual marc institucional i polític (en l'estat espanyol) està en la base del creixement del suport a les reivindicacions independentistes. Tot plegat ho resumeix força bé el terme *dret a decidir*,

veritable idea-força i protagonista del procés polític català des del 2006, que es fonamenta tant o més en la democràcia que en el principi nacional, i no tindria sentit que aquesta visió només servís per reclamar un referèndum d'autodeterminació. L'emancipació –l'empoderament se'n diu sovint avui– col·lectiva ha d'anar de la mà de l'emancipació individual. No es pot reclamar el dret a decidir per una cosa i no per a una altra. Reclamar un tipus de sobirania popular i no una altra. (Interpreto que això és el

que es vol dir quan es parla de sobirania múltiples, en plural.) L'emancipació col·lectiva ha de fonamentar-se en l'emancipació dels ciutadans, individuals, i això s'hauria de veure reflectit en qualsevol procés constituent.

De fet, si intentem desgranar els elements definitoris d'un bon procés constituent, en ple segle XXI, podríem distingir-ne els següents.

---

**L'EMANCIPACIÓ COL·LECTIVA  
HA DE FONAMENTAR-SE EN  
L'EMANCIPACIÓ DELS CIUTADANS,  
INDIVIDUALS, I AIXÒ S'HAURIA DE  
VEURE REFLECTIT EN QULSEVOL  
PROCÉS CONSTITUENT**

---

Un (bon) procés constituent busca elaborar un text constitucional de la màxima qualitat:

- D'acord amb una concepció actual de la democràcia
- Amb mecanismes de participació de la ciutadania per vies diverses (electròniques i presencials) que la garanteixin en peu d'igualtat, i en tot el territori,
- Garantint la inclusió de tots els col·lectius socials i punts de vista.

I alhora és el màxim exponent d'un exercici d'empoderament ciutadà:

- Que doti de màxima legitimitació al nou sistema polític i marqui en la pràctica un alt nivell de desenvolupament democràtic
- Entenent que cal combinar les virtuts de la democràcia representativa, la democràcia participativa i la democràcia directa
- I que en tots els nivells s'ha de produir la màxima deliberació i de més alta qualitat
- Així com una adequada articulació entre la ciutadania i els seus representants.

## 2

El cicle de debats *Processos constituents al món. Experiències internacionals en democràcia deliberativa i participació ciutadana: Irlanda, Bolívia, Equador, Islàndia, Xile i Escòcia*, organitzat pel Departament d'Afers Exteriors, Relacions Institucionals i Transparència –a través de la Secretaria de Transparència i Govern Obert, i el Centre d'Estudis de Temes Contemporanis–, tenia precisament l'objectiu d'examinar l'experiència internacional recent sobre processos d'elaboració o reforma constitucional que han incorporat mecanismes de participació i deliberació innovadors.

Ja s'han presentat algunes idees clau amb les que es poden sintetitzar els diversos casos al final de tots els capítols, però val la pena en aquestes conclusions recuperar des del punt de vista *estricte* dels *mecanismes democràtics* les principals aportacions i lliçons dels processos examinats:

- *Irlanda*:
  - Sistema mixt i aleatori.
  - Bon procediment deliberatiu amb referèndum final sobre les propostes.
- *Bolívia*:
  - Referèndum consultiu previ sobre una qüestió de naturalesa constitucional i ratificació amb pregunta a part sobre punt controvertit.
  - Problemes derivats de la coexistència del Parlament ordinari i l'Assemblea constituent, i de no haver pactat prèviament els procediments de l'Assemblea.

- *Equador:*
  - La participació popular presencial aconsegueix assolir l'1-2%.
  - Dificultats per integrar-la quan no hi ha una metodologia clara i quan no es compta amb mecanismes per desencallar desacords profunds.
- *Islàndia:*
  - Participació per sorteig en un fòrum previ on es marquen les línies mestres o principis inspiradors per a la Constitució.
  - Proposta constitucional redactada per un consell de ciutadans escollits en unes eleccions.
  - Multireferèndum consultiu previ.
  - La falta de suport polític al Parlament bloqueja la proposta i el procés.
- *Xile:*
  - Participació ciutadana massiva (200.000 persones) a través de trobades autoconvocades (ELA) seguint una metodologia comuna. Tot i que es podria considerar que aquest sistema no garantia la transversalitat cal subratllar que aquesta es va produir per agregació d'ELA i també per les diferències (polítiques) en el sí de grups d'afinitat no política (esportiva, veïnatge, etc.).
  - Els debats a tres nivells (sense una integració clara) van debilitar la lògica ciutadana del procés. En els nivells superiors el debat va ser protagonitzat per gent políticament compromesa vinculada a grups socials, i no va recollir els debats dels nivells inferiors (fins i tot, com es va veure més tard, capgirant en algun cas els acords majoritaris de les ELA).
- *Escòcia:*
  - Tot i que, en aquest cas, no es dona un procés constituent, cal remarcar alguns aspectes rellevants. En primer lloc, la voluntat governamental de realitzar-lo seguint els models dels casos europeus abordats en aquest cicle.
  - I, en segon lloc, la importància de la promoció dels debats sobre el futur del país i sobretot de la futura democràcia com a fórmula d'empoderament ciutadà que va contribuir a ampliar el suport al procés sobiranista.

### 3

Després d'examinar tots aquests casos, amb un nivell de coneixement empíric, per tant, actualitzat i a nivell internacional, és possible derivar algunes conclusions generals que poden servir per emmarcar un debat sobre la millor metodologia per realitzar un procés constituent de qualitat.

#### Quin és el millor mètode?

El que sembla més adient és combinar diverses lògiques. Assenyat, si es prefereix. Les diverses fórmules que s'han posat en pràctica en els diferents processos constituents aporten diverses virtuts deliberatives i, conjuntament, poden reforçar molt la legitimitat del procés i del resultat final, la Constitució.

És a dir, paga la pena que es puguin combinar criteris diferents, que impliquen diferents tipus d'aportacions: la dels experts (tècnic), de la societat civil (experiència), de la ciutadania (sentit comú o popular<sup>1</sup>), la dels representants polítics (de conjunt).

És bo que hi hagi tots aquests ingredients, i per això els processos constituents més elaborats passen per fases. És el cas, per exemple, de Xile.

És important, igualment, que la connexió entre elles sigui el més adequada possible. Que no es perdi el valor generat en cadascuna d'aquestes fases. Al contrari, la síntesi d'una fase anterior hauria de facilitar i centrar el debat d'una posterior.

Un mal exemple, en aquest sentit, és el que va succeir en el procés constituent xilè, a l'hora de passar del nivell local al provincial en la primera fase participativa. Recordem-ho. En no disposar de les síntesis dels *encuentros* ciutadans del nivell local quan s'iniciaven els de nivell provincial, la tria de temes a aquest nivell es va realitzar tenint en compte només quins havien estat els més debatuts a nivell local. És a dir, d'acord amb un criteri quantitatiu, no qualitatiu. Alguns dels temes escollits a nivell provincial, on el perfil dels participants canviava respecte dels locals, van capgirar el sentit del que s'havia dit sobre ells en el nivell local, com es va poder apreciar posteriorment. És a dir, que els primers no van tenir cap impacte sobre els posteriors pel que fa als continguts.

---

**LES DIVERSES FÓRMULES QUE S'HAN POSAT EN PRÀCTICA EN ELS DIFERENTS PROCESSOS CONSTITUENTS APORTEN DIVERSES VIRTUTS DELIBERATIVES**

---

#### Deliberació

Un dels objectius primordials de la combinació de fases és tractar de garantir la deliberació en tot el procés, transcendir els punts de vista propis i particulars i aconseguir una visió no cen-

<sup>1</sup> Existeix força evidència sobre el valor del criteri de la ciutadania, en general, en processos deliberatius (el que podríem identificar amb el concepte de "sentit comú"). Vegeu, per exemple, Grönlund (2016). El cas irlandès examinat també ha estat considerat una bona mostra, front de les crítiques inicials sobre el paper dels ciutadans a la convenció constitucional.

trada sobre una posició socioeconòmica, sobre una identitat socio-cultural o de gènere, sobre una localització territorial, etc., el que m'atreviria a qualificar com un veritable punt de vista nacional que es reflecteix, en primer terme, en el pacte social que suposa la constitució d'una comunitat política.<sup>2</sup>

Idealment, però també en la pràctica, qualsevol procés d'empoderament ciutadà i de definició tan fonamental com és un procés constituent hauria de garantir, a través de la deliberació, la consecució de la màxima qualitat del raonament en tres àmbits:

Veritat	Valors	Bé general
Nivell epistèmic (científic)	Nivell ètic	Nivell d'inclusivitat i cohesió (nivell nacional)
La millor informació de la que disposem No mentides	La millor reflexió sobre principis No només legalitat i tradició	El millor punt de vista col·lectiu No només interessos particulars

Per aconseguir-ho és necessària la contribució de ciutadans amb punts de vista diversos i el més allunyats possibles a un interès particular sobre les diverses qüestions a abordar, tot facilitant l'afiorament de propostes raonables, consensuals, contraposades a les solucions de compromís o de pacte entre interessos. No ha de sobtar, per exemple, que com afirma Thompson (2008: 24):

“[Un] principi prudent d'un disseny constitucional és que les decisions sobre les regles que afecten als qui són elegits no han de ser controlades per individus que tenen un interès preponderant contra (o a favor d') un canvi en la composició de les institucions”

La deliberació de qualitat s'ha de buscar en cada una de les fases, el que significa en cada una de les dimensions democràtiques,<sup>3</sup> i alhora en l'articulació de les mateixes. S'ha de mantenir des de l'assemblea ciutadana més petita o, en terminologia anglosaxona, *mini-públic*, com la que suposaven, per exemple, els *encuentros locales autoconvocados* xilens o la convenció constituent irlandesa, al que podríem anomenar el *maxi-públic*, la societat en el seu conjunt en el moment constituent, que finalment haurà de referendar amb el seu vot el text constitucional.

Sense cercles concèntrics, la deliberació en petit format té poques possibilitats de ser transcendent i tenir un impacte real, més enllà d'una declaració de bones intencions. Com,

2 Quan se situen en el mateix binomi *deliberació* i *constitució* s'entén millor el concepte de “patriotisme constitucional” proposat per un dels màxims exponents teòrics de la defensa de la deliberació pública (a través de la seva teoria de l'acció comunicativa), Jürgen Habermas.

3 A vegades, la democràcia deliberativa es presenta com una quarta dimensió de la democràcia. Més aviat, però, cal entendre que la deliberació és una condició transversal en qualsevol presa de decisions de qualitat, ja sigui al llarg d'una tramitació legislativa en un Parlament, en un procés participatiu ciutadà o, en el si de l'opinió pública i els mitjans de comunicació, durant la campanya prèvia a un referèndum.

malaauradament, fou el cas en dos famosos exercicis d'assemblees ciutadanes escollides a l'atzar, a Colúmbia Britànica i Ontario, que no van veure referendades les seves propostes sobre la reforma del sistema electoral pel conjunt de la ciutadania, malgrat ser el resultat d'una deliberació d'alta qualitat, probablement per no anar acompanyada d'un debat públic posterior que reprengués aquella deliberació inicial (vegeu Rummens, 2016). En canvi, el cas d'Irlanda ens mostra com sí pot existir una bona connexió entre *mini-públic* i *maxi-públic*. Del debat de carrer al debat parlamentari, passant per una convenció –si és el cas–, cal que la deliberació es vagi ampliant progressivament sobre unes mateixes bases.

---

**DEL DEBAT DE CARRER AL DEBAT  
PARLAMENTARI, PASSANT PER  
UNA CONVENCió –SI ÉS EL CAS–,  
CAL QUE LA DELIBERACió ES VAGI  
AMPLIANT PROGRESSIVAMENT  
SOBRE UNES MATEIXES BASES**

---

### **Participació inicial**

La participació inicial en un procés constituent per part de la ciutadania hauria de servir com a primera caixa de ressonància. Una oportunitat que se li obre a tota la ciutadania que desitja participar, a mutu propi, de manera voluntària, i individual. Certament, una fase de participació massiva, pot garantir objectius més relacionat amb la dimensió quantitativa que, en els casos examinats, se situa a l'entorn d'entre un 1 i un 2% del conjunt de la població, però no incorpora fàcilment altres criteris, igualment destacables, com són el dels experts, la societat civil o els representants i tampoc garanteix l'inclusivitat (incorporar sectors i perfils que no s'autoproposen per participar). Com podem aconseguir, doncs, aquests altres valors en un procés constituent?

### **Sorteig**

Una fórmula és el sorteig, la selecció aleatòria de ciutadans, generalment corregida a partir d'uns criteris sociodemogràfics (per exemple, de gènere, nivell d'estudis, de renda, o residència), de tal manera que es doni veu a tots els col·lectius. En aquest cas, per tant, no es traca d'una mostra estadística aleatòria on els percentatges es corresponen al pes real sobre el conjunt de la població, però pot ser un tipus molt efectiu de representació, un col·lectiu en el si del qual es pot donar una molt bona deliberació que tingui en compte punts de vista diversos.

Podem parlar tant de col·lectius de 1000 persones, com va succeir a Islàndia, al Fòrum Nacional, com de 100, el cas de la convenció irlandesa. I es pot tractar o bé d'un assemblea mixta, on hi ha ciutadans i representants polítics, com en el cas irlandès, o només ciutadana (Ontario, Colúmbia Britànica, G1000<sup>4</sup>).

4 El G1000 és el nom amb el que es coneix l'experiència d'una assemblea ciutadana que va tenir lloc a Bèlgica al 2011, formada per ciutadans escollits a l'atzar, en la que es van debatre diversos temes, seguint una metodologia precisa.

Cal aconseguir suficient diversitat cognitiva, encara que no sigui una mostra representativa en el sentit estadístic, si es pretén una deliberació fructífera. Per això, no resulta problemàtic sobrerrepresentar alguns col·lectius que no tenen perquè correspondre's amb grups socials organitzats. A l'hora de donar la paraula a diferents punts de vista de la ciutadania del país, els grups socials i les organitzacions no són més que una aproximació i intermediació d'aquesta diversitat social de punts de vista. No cal patir per la sobrerrepresentació si el procés constituent passa per altres fases posteriors on aquests biaixos poden desaparèixer, com és el cas d'una fase parlamentària, on els participants representen al conjunt de la ciutadania i tenen més o menys capacitat d'intervenció depenen del nombre de vots rebuts, o el referèndum de ratificació final.

Una lliçó que es pot extreure dels casos examinats és que la combinació de perfils, a més de la garantia deliberativa, és bo per facilitar la baula entre fases, al permetre que els protagonistes d'una fase fàcilment es puguin veure reflectits en una fase posterior si hi ha una certa barreja. L'exemple d'Irlanda és positiu en aquest sentit (recordem com destaca la professora Suiter que dos ministres van formar part, abans de ser-ho, de la convenció amb ciutadans), front de l'exemple islandès, amb exclusió de representants, i el seu mal resultat posterior.

### **Participació i sorteig: dues possibles fases**

Si la participació (massiva) i la deliberació, en més petit format, es veuen com fonts d'aportacions i legitimitat importants, la millor fórmula hauria de buscar combinar-los. L'autoselecció de la fase participativa dificulta la inclusió i introdueix un biaix a favor de la ciutadania més activa i més organitzada. El sorteig, especialment si es combina amb correccions sociodemogràfiques, no pot substituir la lògica representativa, on tots els ciutadans compten igual (i les majories parlamentàries es corresponen a vots d'igual pes).

Per això una opció seria començar per una fase de participació massiva, descentralitzada, i amb l'objectiu de permetre a tota la ciutadania que ho volgués, participar del procés constituent. En aquesta fase es podria debatre sobre principis generals o constituents que haurien d'emmarcar la futura constitució. Com un contracte social de mínims, on es reflectissin els valors,

---

#### **EL PROCÉS CONSTITUENT NO SEMPRE S'HA DE COMENÇAR REDACTANT LA CONSTITUCIÓ**

---

principis, i anhels (què volem millorar?, com hauria de ser el futur país? què el caracteritza?, com aconseguir-ho?) amb els que s'encara la posterior redacció constitucional.

Com hem vist en diversos casos, el procés constituent no sempre s'ha de començar redactant la Constitució. Ho hem vist en els casos de Xile i Islàndia, el primer amb els

*encuentros locales autoconvocados* on els ciutadans debatien sobre drets, deures i institucions i van concloure amb un document de bases ciutadanes lliurat a la Presidenta de la República, que haurà de tenir-les en compte per fer la seva proposta constitucional al Parlament; o en el cas islandès, on les conclusions del Fòrum nacional va ser un document de principis que el consell constitucional va tenir en compte quan va elaborar la seva proposta de Constitució. L'inici de l'elaboració constituent no té perquè coincidir amb la redacció d'un articulat constitucional, doncs. Però és obvi que aquestes propostes haurien d'anar convergint: principis generals, des d'un contracte social o unes bases ciutadanes, que van conduint cap a la redacció d'articles d'una Constitució.



La fase posterior de selecció aleatòria per optimitzar la deliberació podria centrar-se en la convocatòria d'un fòrum social o convenció ciutadana on hi hagués una representació per sorteig de diversos col·lectius amb l'objectiu de fer una primera proposta d'esbortany constitucional a debatre en seu parlamentària. Amb el mateix rol, per tant, que la Presidència xilena, el consell constitucional islandès, o la convenció irlandesa.

Per debatre sobre els principis constituents de la primera fase participativa i les propostes temàtiques elaborades per la societat civil hom pot imaginar, per exemple, una assemblea de mil persones escollides a l'atzar, combinant participants de la primera fase, membres proposats per la societat civil, representants no parlamentaris i ciutadania en general.

### **Representació i procés constituent**

Hem vist que en els casos de Xile i Islàndia el procés constituent comença abans d'unes eleccions constituents. De fet, això depèn de com es concebeixin les fases. En la mesura que en les primeres es busquin consensos generals i els debats no es radiquin en seu parlamentària, aquests treballs –podríem dir-ne “preparatoris”– poden iniciar-se abans d'unes eleccions constituents. Ara bé, en tots els casos la redacció final, en la seva forma legal definitiva, es realitza en el Parlament o en l'Assemblea constituent escollida amb aquest propòsit. (De fet, tant en el cas bolivià com en l'equatorià la redacció final acaba depassant els marges de l'assemblea constituent.) Té sentit, per tant, que les eleccions constituents siguin prèvies a la fase parlamentària i d'aprovació final del nou text constitucional.

També existeix la possibilitat d'una elecció *ad hoc* d'una assemblea constituent, en paral·lel amb el Parlament constituït, o ordinari. Així va ser a Bolívia i Equador. La lliçó, però, que ens aporten aquests dos casos és la dificultat que aquesta fórmula suposa pel que fa a l'equilibri de poders i a la legitimació final. Ens els dos casos, per raons diferents, la relació entre Parlament i Assemblea constituent no va estar exempta de tensions.

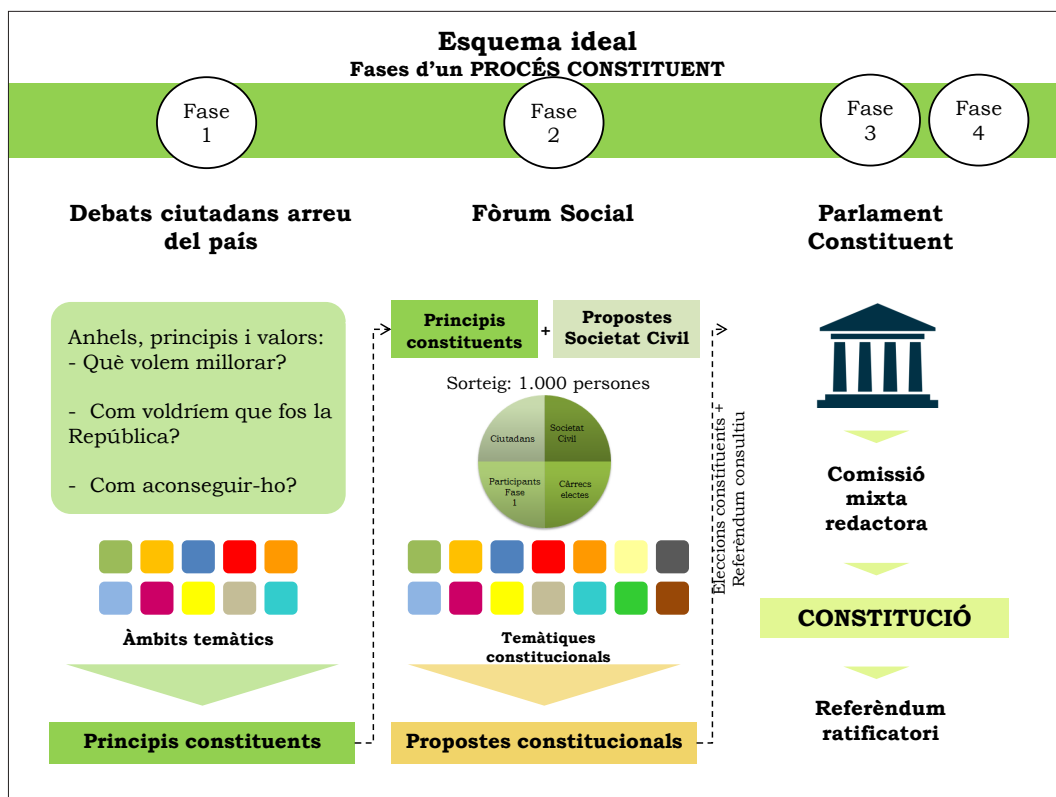
En cas d'optar per la fórmula d'un únic parlament, no cal que aquest en ple es dediqui a la redacció de la Constitució. Pot delegar aquesta tasca a una comissió, mentre la resta del Parlament es dedica a la seva funció ordinària. La comissió hauria de centrar-se en la millora, especialment des dels punts de vista jurídic i legal, de la proposta del fòrum o convenció ciutadana.

La comissió podria estar formada només per diputats, o per una combinació de representants segons el pes del seu grup parlamentari i ciutadans escollits, novament, a l'atzar, que esdevindrien els màxims garants que la proposta ciutadana és la base de la deliberació en seu parlamentària, al no estar compromesos, a diferència dels representants, per cap programa electoral o lògica partidària. El co-protagonisme ciutadà és una constant en tots els casos examinats: a Irlanda, conjuntament amb els polítics, a la convenció; a Islàndia, conjuntament amb la societat civil al fòrum, i exclusivament, a la comissió; a Bolívia, a través dels moviments socials que es presenten a les eleccions a l'Assemblea constituent i en l'elaboració de propostes en el seu sí; a Equador, a través de les compareixences a l'Assemblea constituent; i a Xile, fins ara, a través de les petites assemblees ciutadanes descentralitzades que suposen els *encuentros autoconvocados*.

---

**EL CO-PROTAGONISME CIUTADÀ  
ÉS UNA CONSTANT EN TOTS  
ELS CASOS EXAMINATS**

---



Fases ideals d'un possible procés constituent a partir de la combinació dels mecanismes democràtics utilitzats en els casos examinats (elaboració pròpia)

## Referèndum(s)

El referèndum de ratificació s'ha donat en tots els casos on s'ha aprovat un nou text o una reforma. Però també hi ha exemples d'altres tipus de consulta. A Islàndia i a Bolívia es van donar referèndum previs a la redacció final de la Constitució per orientar o confirmar la proposta del seu redactat. En el cas bolivià, a més, es va donar un referèndum posterior que, al mateix temps que la ratificació de la nova Constitució, demanava el parer dels ciutadans sobre un article concret sobre el que no s'havia arribat a un acord en els treballs constituents.

A vegades s'ha considerat la possibilitat de votar la Constitució per parts, de tal manera que la ciutadania no es vegi confrontada per un "o tot o res". Tanmateix, això podria generar problemes de legitimitat del nou text constitucional, obert així a múltiples casuístiques de difícil interpretació.

Per minimitzar el debat sobre el grau de desenvolupament del text constitucional (curt o llarg, general o detallista) i sobre la realització d'un referèndum de ratificació per parts es podria proposar que alguns temes que han estat remarcats com definitoris en les fases anteriors

al debat en seu parlamentària, però que requereixen d'una deliberació més extensa o que no es considera convenient resoldre en un text constitucional, poguessin quedar fixats en una disposició final de la Constitució on s'especifiqui la voluntat de ser abordats seguint processos deliberatius similars (amb ciutadania i representants) durant el període constituent (legislatura del Parlament constituent).

Es tractaria de lleis fonamentals que detallen el text constitucional i que hom podria considerar com formant part d'un bloc constitucional en sentit ampli. Per exemple, sobre el sistema electoral, o l'energètic, etc. Donada la naturalesa d'aquestes lleis, com han sorgit i com seran elaborades, podria ser oportú mantenir la mateixa lògica de ratificació de la Constitució, a través de referèndums.

### **Un darrer mot**

La combinació de dimensions democràtiques, de criteris i de lògiques no pot tenir un altre objectiu que aconseguir un Constitució de la màxima qualitat i amb la màxima legitimitat democràtica. La deliberació necessària per aconseguir-ho i la participació de la ciutadania són condicions clau que han de desenvolupar-se seguint una metodologia que vagi integrant i facilitant, fase rere fase, la redacció final de la Constitució. Es tracta de posar filtres, que han de tenir lògiques diferents i complementàries. Com en el cas de l'aigua, tres filtres d'igual composició no afegeixen res respecte d'un de sol. Això són les fases que s'han apuntat com a possibilitat.

Algú podria objectar que tot plegat és "complicar-se massa la vida", però la resposta més immediata és que fer-ho "més simple" avui ja no s'entendria. No aprofitar totes les innovacions democràtiques, ja provades i conegudes en els seus límits i possibilitats, seria com renunciar d'entrada a la intel·ligència col·lectiva a la que és lògic aspirar. De nou, ho intentaré il·lustrar amb un símil. En els nostres dies un televisor analògic espatllat serà reemplaçat per un de digital. Despesa injustificada? Luxe innecessari? No. Avui sense connexió digital ja no és possible veure la televisió. Senzillament, els models analògics ja no funcionen. Un procés constituent amb set homes asseguts en un despatx tancat, amb fil directe amb l'exèrcit, forma part d'uns temps analògics que ja han quedat superats. I el mateix podria dir-se d'un text constitucional redactat d'esquenes a la ciutadania. Un procés constituent és una oportunitat per posar en pràctica els principis fonamentals d'un règim democràtic. El poder del poble, el poder de la ciutadania en la seva màxima expressió. Una oportunitat que no es pot deixar passar sense posar en pràctica tot el que hem après en aquest cicle de debats.

---

**NO APROFITAR TOTES LES INNOVACIONS DEMOCRÀTIQUES, JA PROVADES I CONEGUES EN ELS SEUS LÍMITS I POSSIBILITATS, SERIA COM RENUNCIAR D'ENTRADA A LA INTEL·LIGÈNCIA COL·LECTIVA A LA QUE ÉS LÒGIC ASPIRAR**

---

Podeu consultar el text resumit de la conferència a:



El vídeo de la seva intervenció està disponible a:



**Referències**

- Grönlund, Kimmo (2016). "Designing Mini-Publics for Constitutional Deliberative Democracy" a Reuchamps & Suiter (eds.).
- Reuchamps, Min & Jane Suiter (eds.) (2016). *Constitutional Deliberative Democracy in Europe*. Colchester: ECPR Press.
- Rummens, Stefan (2016). "Legitimacy without Visibility? On the Role of Mini-Publics in the Democratic System" a Reuchamps & Suiter (eds.).
- Thompson, D.F. (2008) "Who should govern who govern?" a Warren & Pearse (eds.).
- Warren, M.E. & Pearse, H. (eds.) (2008). *Designing Deliberative Democracy: The British Columbia Citizens' Assembly*. CUP: 20-49.